

ВІДГУК

офіційного опонента – доктора юридичних наук, професора Рябчинської Олени Павлівни на дисертацію Зубця Юрія Ігоровича на тему «Кримінальна відповідальність за ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані (ст. 136 КК України)», подану на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право

Актуальність теми дисертаційного дослідження обумовлена необхідністю вдосконалення теоретико-правових засад запобігання злочинам проти життя та здоров'я особи. Серед злочинів, що посягають на життя та здоров'я особи своєрідною за своєю соціально-правовою природою є норма про відповідальність за ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані. Ця специфічність пов'язана з тим, що хоча в ній і закріплено правовий обов'язок надати допомогу особі, яка перебуває в небезпечному для життя чи здоров'я стані, чи повідомити про такий її стан належним органам чи особам вона, з іншого боку, тісним чином пов'язана з соціальними нормами, зокрема моральними (етичними). Цілком можна погодитися з тим, що «соціальний сенс кримінальної відповідальності за ненадання допомоги та залишення в небезпеці ...полягає в охороні моральності, а небезпека цих злочинів виявляється в посяганні на суспільні відносини, що оберігають моральні засади суспільства, такі загальнолюдські цінності, як взаємодопомога та взаємовиручка людей».¹ В зв'язку з цим виникає ряд проблемних питань, зокрема при визначенні законодавцем меж криміналізації цього діяння (через конструювання диспозицій ст. 136 КК), в процесі кримінально-правової оцінки таких дій (як обумовлені складнощами встановлення суб'єктивної сторони злочину, встановленням причинового зв'язку між бездіяльністю винної особи та

¹ Проблеми кримінально-правової кваліфікації: навч. посіб. / М.Г. Арманов, О.О. Книженко, Н.М. Яриш та ін. К., 2017. 392 с.

тяжкими наслідками, що настали для потерпілого, зокрема і його смерті, час вчинення таких дій тощо), визначення адекватних та домірних заходів кримінально-правового характеру, що слід застосовувати до винних осіб з метою ефективної загальної та спеціальної превенції. Тож дисертант доречно звертає увагу і на інші проблемні аспекти застосування відповідної кримінально-правової норми, як от: її соціально правової обумовленості, що безпосереднім чином пов'язано з визначенням меж криміналізації; потребують ґрунтовного аналізу складу суміжних злочинів задля формулювання чітких та зрозумілих критеріїв розмежування злочину, передбаченого ст. 136 КК з іншими; потреба у знятті суперечних положень, що стосуються об'єктивних, суб'єктивних та кваліфікуючих ознак досліджуваного злочину, а також розроблення аргументованих пропозицій з удосконалення положень ст. 136 КК.

Актуальність теми рецензованої дисертації підтверджується і її **зв'язком з науковими планами та темами**. Робота ґрунтується на положеннях Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу (прийнята Верховною Радою України 18.03.2004 р. № 161629-IV) та виконана в межах науково-дослідної роботи ВНЗ «Національна академія управління» на 2014-2019 рр. на тему: «Адаптація законодавства і права України до законодавства і права Європейського Союзу» (державний реєстраційний номер 0114U.006593).

Слід також відмітити, що дисертант досить чітко сформулював об'єкт та предмет дослідження, а також його мету та завдання. Заявлена мета роботи вимагала проведення комплексного дослідження з урахуванням сучасної кримінально-правової політики, стану розвитку кримінально-правової думки та кримінального законодавства, здійснення компаративного дослідження вітчизняного й зарубіжного кримінального законодавства з метою вироблення на підставі такого аналізу конкретних науково-обґрунтованих пропозицій щодо можливості удосконалення кримінально-правових норм, які здатні забезпечити диференційований підхід до відповідальності осіб, які не надають допомогу особі, що перебуває в небезпечному для життя та здоров'я стані.

Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є комплексною науково дослідною працею, присвяченою кримінальній відповідальності за ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, в якій сформульовано низку нових положень і висновків, що містять елементи наукової новизни та мають істотне значення для науки кримінального права та вдосконалення практики застосування ст. 136 КК України як в частині кримінально-правової оцінки діяння, так і визначення наслідків кримінально-правового характеру до винних осіб.

У результаті дослідження сформульовано низку наукових положень та висновків, які є новими або ж характеризуються додатковим обґрунтуванням існуючих в теорії кримінального права, а саме: вперше визначено елементний склад теоретико-методологічної основи дослідження кримінальної відповідальності за злочин, передбачений ст. 136 КК (ступінь розробленості задекларованої теми з наукових джерел, методологія наукового пошуку, кримінально-правова характеристика складу злочину, зокрема, витоків та відмежування злочину від суміжних діянь, компаративний аналіз кримінального законодавства зарубіжних країн з предмету дослідження, покарання за злочин), який може бути взятий за основу при визначенні аналогічних засад і в інших кримінально-правових дослідженнях актуальних питань застосування заборонних кримінально-правових норм; запропоноване визначення злочину, передбаченого ст. 136 КК; соціальне обґрунтування криміналізації ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя та здоров'я стані; пропозиція визнавати можливість вчинення ненадання допомоги особі в формі дії; аналіз наслідків кримінально-правового характеру, що застосовуються до винних у вчиненні злочину осіб та пропозиція доповнення санкції ч. 2 ст. 136 КК покаранням у виді позбавлення волі; запропоновано доповнити ч.1 ст. 136 КК ознакою «відмова в наданні допомоги» та «відмова в повідомленні належним установам чи особам про такий стан особи». В ході виконання

дослідження вдосконалено: формулювання безпосереднього об'єкта злочину; розуміння суб'єкта та суб'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 136 КК. Дістали подальшого розвитку критерії розмежування ненадання допомоги від суміжних злочинів.

Слушними та поміркованими є наступні роздуми дисертанта: з приводу виокремлення суміжних з ненаданням допомоги злочинів (ст. ст. 135, 137, 139, 166, 284 КК України) та послідовне їх розмежування за окремими елементами об'єкта й об'єктивної сторони, суб'єкта й суб'єктивної сторони, та за ознаками кожного з цих елементів; з приводу підходів щодо становлення кримінальної відповідальності за ненадання допомоги, що перебуває в небезпечному для життя та здоров'я стані, в кримінальному законодавстві інших країн (Австрії, Грузії, Іспанії, Болгарії, Німеччини, Франції, Китайської Народної Республіки, Литви, Молдови, Азербайджану, Казахстану, Таджикистану, Швейцарії, Вірменії), на підставі чого зроблено висновок про розповсюдженість підходу, згідно з яким іноземний законотворець не визнає тотальний обов'язок усіх громадян надавати допомогу всім, покладаючи цю функцію на спеціально уповноважених суб'єктів; особливостей призначення покарання за цей злочин та ін.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків (рекомендацій), сформульованих у дисертації та їх достовірність. Винесені на захист положення, висновки і рекомендації обґрунтовані використанням адекватною методологічною базою. Методологія дослідження обрана дисертантом є традиційною для наук кримінально-правового циклу. Вона застосована доволі раціонально. Методологічну основу дисертації становить діалектичний метод наукового пізнання соціально-правових явищ в їх суперечностях, розвитку та змінах, що дало можливість автору об'єктивно оцінити теоретичні та практичні проблеми застосування кримінально-правової норми, передбаченої ст. 136 КК (всі підрозділи роботи), а також формування висновків і пропозицій за темою дослідження. Також були використані такі методи як: *історико-правовий* (підрозділ 1.2); *порівняльно-правовий* (підрозділ 3.2); *логіко-семантичний* (підрозділи 1.1, 1.2, 1.3, 2.1, 2.2, 2.3, 3.1, 3.2,

3.3); *догматичний* (розділи 2, 3); *соціологічний* (підрозділ 2.1, 2.2, 2.3, 3.3); *системного аналізу* (розділ 2).

Слід відмітити належну теоретичну базу рецензованого дослідження (337 джерел), репрезентативну емпіричну базу, яку становлять: дані Державної судової адміністрації за 2001-2017 рр.; результати опитування 300 працівників правоохоронних органів, суду, захисників чи представників особи; опитування 350 студентів юридичних вузів та факультетів та викладачів кримінального права; результати вивчення 200 вироків та ухвал із зазначеної категорії проваджень.

Про ступінь обґрунтованості та достовірності положень і висновків винесених на захист свідчить також належна їх апробація. Основні теоретичні положення і висновки дисертації відображено в 14 наукових публікаціях, серед яких 8 статей у наукових фахових виданнях України, проіндексованих в наукометричних базах Index Copernicus, SafetyLit, Social Science Research Network (SSRN), HeinOnline, 6 праць апробаційного характеру.

Відзначаючи *практичну цінність здобутих результатів* зазначаю, що дисертантом подана достовірна інформація про ступінь їх готовності до використання і масштаби такого використання. Це підтверджується наведеними в додатках листом впровадження Комітету Верховної Ради України з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності Верховної Ради України (від 9 червня 2018 р. вихідний № 06-18/83) та актом впровадження результатів дисертаційного дослідження у навчальному процесі ВНЗ «Національна академія управління» від 21 листопада 2017 р.

Наведені вище аргументи дають підстави для висновку, що ступінь обґрунтованості і достовірності положень та висновків, винесених на захист Зубцем Ю.І. є належним.

Оцінка структури та змісту дисертації, її завершеності в цілому.
Структура дисертації в цілому є логічною. У розділі 1. «Вихідні положення кримінальної відповідальності за ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані» дисертант визначає теоретико-методологічні

основи дослідження кримінальної відповідальності за ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані; досліджує становлення кримінальної відповідальності за ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані в правових пам'ятках, що діяли на території України; формулює поняття злочину ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані та соціально-правова обумовленість цієї кримінально-правової заборони.

В розділі 2 «Дослідження об'єктивних, суб'єктивних та кваліфікуючих ознак злочину ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані» аналізуються теоретичні та практичні проблеми встановлення об'єктивних ознак злочину, його суб'єктивних ознак. Окремий підрозділ роботи присвячено аналізу кваліфікуючих ознак злочину. В межах розроблення цих питань дисертант звертається до аналізу ряду актуальних питань об'єктивної сторони цього злочину, вступаючи в науку полеміку та критично оцінюючи висловлені в теорії кримінального права точки зору щодо форм об'єктивної сторони, дисертант намагається обґрунтувати власну позицію щодо доцільності визнавати вчинення такого злочину у формі активної дії. Також звертає на себе увагу доволі ґрунтовний аналіз проблемних питань встановлення суб'єкта цього злочину та суб'єктивної сторони.

В третьому розділі «Відмежування злочину ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані від суміжних злочинів, компаративістське дослідження злочину, передбаченого с. 136 КК України з аналогічними злочинами за кримінальним законодавством деяких держав та призначення покарання за цей злочин» дисертант значну увагу зосереджує на визначенні складів злочинів, які є суміжними з ненаданням допомоги та послідовно (за чітко визначеними ознаками) проводить таке розмежування, що дозволило йому вивести доволі чіткі й прийнятні критерії розмежування. Здійснюючи надалі порівняльно-правове дослідження особливостей кримінально-правових норм щодо відповідальності за ненадання допомоги в зарубіжному законодавстві інших країн дисертант приходять до висновків про

існування різних концептів в вирішенні цієї проблеми, що викладає потім у висновках до роботи. Зверну увагу, що хоча підрозділ 3.3. і має назву «Призначення покарання за вчинення діянь, передбачених ст. 136 КК України» його зміст розкриває не тільки проблематику побудови санкцій ст. 136 КК, але, що цілком логічно і методологічно правильно, застосування інших заходів кримінально-правового впливу, як от звільнення від відбування покарання з випробуванням на підстав ст. 75 КК, можливість звільнення особи від кримінальної відповідальності. Такий підхід надає більш повне уявлення про ситуацію з реаліями судової практики в частині застосування кримінально-правових норм про відповідальність за ненадання допомоги. Видається, що дотримання дисертантом послідовності етапів наукового пошуку забезпечило належний науковий рівень дослідження та досягнення мети, заявленої в роботі, а отже і цільності і завершеності роботи в цілому.

У висновках викладено найважливіші наукові та практичні результати, які містять формулювання розв'язаної наукової проблеми розробки теоретико-правових засад вдосконалення кримінального законодавства в частині відповідальності за ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя та здоров'я стані. Викладено конкретні пропозиції щодо внесення змін та доповнень до чинної редакції ст. 136 КК.

Автореферат дисертації належним чином відбиває основний зміст дисертаційної роботи й відповідає встановленим вимогам. Автореферат дисертації та текст дисертації в електронному вигляді розміщені на офіційному веб-сайті Національної академії Управління (<http://nam.kiev.ua/biblioteka.html>), що відповідає вимогам, передбаченим наказом МОН України від 14 липня 2015 року № 758 «Про оприлюднення дисертацій та відгуків офіційних опонентів».

Засвідчую, що на виконання приписів п. 9. Вимог до оформлення дисертації, затверджених Наказом Міністерства освіти і науки № 40 від 12.01.2017 р. у всіх розділах дисертації автором вичерпно і повно викладено зміст власних досліджень, зроблено посилання на всі наукові праці

здобувача, наведені в анотації. Список цих праць також міститися у списку використаних джерел у кількості 14.

Таким чином, аналіз змісту самої дисертації, а також наукових праць дисертанта, опублікованих за темою дисертаційного дослідження, використаних літературних джерел, методології та методики творчого осмислення отриманої інформації, ступеня обґрунтованості результатів дослідження свідчать про те, що кандидатська дисертація Зубця Ю.І. є завершеною монографічною науково-дослідною роботою, яка виконана автором особисто.

Як опонент, який відповідає за об'єктивність та якість підготовленого відгуку та аргументовану оцінку проведеного дослідження маю висловити і судження критичного характеру щодо окремих положень, висновків та рекомендацій в роботі, які видаються або недостатньо аргументованими, або ж викликають дискусію.

1) Зауваження щодо структурної побудови дисертації. Видається не досить вдало з методологічної точки зору побудовано розділ 3 дисертації «Відмежування злочину ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані від суміжних злочинів, компаративістське дослідження злочину, передбаченого с. 136 КК України з аналогічними злочинами за кримінальним законодавством деяких держав та призначення покарання за цей злочин», оскільки його зміст не об'єднано єдиною провідною ідеєю. Хоча кожний з параграфів логічно розкриває певний аспект теми дослідження, складається таке враження, що питання, які не розглянуті в інших підрозділах роботи, дисертант штучно об'єднав в окремому розділі. На стор. 32-34 роботи дисертант доволі розлого пояснює підхід до побудови свого дослідження, його композиції, тим не менш, пояснення композиційної структури саме розділу 3 дисертації видається недостатньо переконливим.

2) Дисертант включив завелику кількість (8!) положень наукової новизни розроблених уперше, до того ж не всі з них можна беззастережно визнати такими, а окремі з них за змістом та обсягом тексту значною мірою співпадають зі змістом підрозділів (в авторефераті) та повністю співпадають з

висновками по роботі. Це стосується зокрема: першого положення наукової новизни щодо теоретико-методологічної основи дослідження (с. 3, с.7 та с. 12-13 автореф.); другого положення новизни про генезу кримінальної норми про відповідальність за ненадання допомоги в вітчизняному законодавстві (с. 3, с. 7-8, с. 13 автореф.); четвертого положення новизни – виділення основних чинників соціально-правової обумовленості криміналізації ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані (с. 4, с.9, с. 13-14 автореф.); шостого положення новизни – розуміння кваліфікуючих та особливо кваліфікуючих ознак (с. 4-5, с.11, с. 14 автореф.). Зазначені вище дисертантом положення наукової новизни варто було би визнати в якості таких, що або вдосконалені або набули подальшого розвитку, натомість зосередити увагу на більш чіткому формулюванні наукової новизни щодо визнання можливості вчинення ненадання допомоги в якості дії та обґрунтування редакційної зміни диспозиції ч.2 ст. 136 КК, зокрема й шляхом виключення з конструкції диспозиції терміну «завідомо» та включення в неї таких термінів як «відмова в наданні» та «відмова в повідомленні».

3) Ряд зауважень хочу висловити з приводу обґрунтованості виділених дисертантом окремих чинників соціально-правової обумовленості кримінальної відповідальності за ст. 136 КК України. Зокрема, він вказує на соціально-кримінологічний чинник (що полягає в небезпеці завдання істотної шкоди суспільним відносинам; у відносній поширеності цього діяння), разом з тим при аналізі такого чинника не наводить жодних статистичних даних щодо вчинення цього злочину в період 2001-2017 років, з чого складно не критично приймати тезу про поширеність цього злочину². Також видається в межах роботи недостатньо розкрито морально-етичну складову обов'язку людини допомагати іншій особі, яка перебуває в скрутному становищі, що загрожує її життю або здоров'ю. Зауваження також викликає й виділений міжнародно-правовий чинник, на жаль не вказано жодного конкретного міжнародно-правового

² Приміром в 2017 році за злочин, передбачений ч. 3 ст. 136 КК було засуджено 5 осіб, з яких 3 перебували у стані алкогольного сп'яніння / Звіт про кількість осіб, засуджених, виправданих, справи щодо яких закрито, неосудних, до яких застосовано примусові заходи медичного характеру та види кримінальні покарання за 2017 р. (Форма № 6).

документа та відповідного положення, в якому би рекомендувалося або вимагалось від України криміналізації цього суспільно-небезпечного діяння, як от приміром узгодження вітчизняного законодавства з міжнародними документами щодо протидії корупції, або ж торгівлі людьми, сексуальній експлуатації, тероризму тощо.).

4) Наступне зауваження витікає з аналізу положень роботи в яких досліджено склад злочину (об'єкт, об'єктивну сторону, суб'єкт та суб'єктивну сторону), зокрема:

а) дисертант зробив спробу довести, що злочин, передбачений ст. 136 КК може бути вчинений як шляхом бездіяльності, так і дії (с. 112-114 дис.). Утім визначальним фактором обґрунтування такої позиції є звернення до вказівки застосування законодавцем у ч. 3 ст. 136 КК терміну «діяння», що не видається переконливим, з огляду на непоодинокі випадки невдалого конструювання кримінально-правових норм (вади техніко-юридичного характеру), притаманного вітчизняному кримінальному законодавству. У зв'язку з чим виникає питання чи підтримана пропозиція визнавати ненадання допомоги діянням у формі дії практичними працівниками (зокрема і колегами суддями)? Чи зустрічалась в матеріалах судової практики ситуації в яких такі діяння оцінювалося саме як дія (!), що полягає у ненаданні допомоги?

б) характеризуючи ознаки об'єктивної сторони злочину, дисертант видається недостатньо уваги приділив характеристиці часу його вчинення, зазначивши, що «твердження в юридичних джерелах, що час вчинення цього злочину є визначальною ознакою, є необґрунтованим» і надалі вказує, що «...час, способи та засоби повідомлення лежать за межами цього складу злочину...» (с. 113 дис.). Варто було би дати оцінку висловленому в теорії кримінального права підходу згідно з яким таке «повідомлення повинно бути терміновим (невідкладним) для того, щоби оперативно можна було би вжити заходів щодо рятування потерпілого» (див. *Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар [текст]* у 2 т. / за заг. Ред. В.Я. Тація, В.І.

Борисова, В.І. Тютюгіна. – 5-те вид., допов. - Т.2 Особлива частина. Х.: Право. 2013. с. 90);

в) автор визначає найбільш поширені прояви ненадання допомоги в кримінальному праві (с. 112) між тим доцільним було би визначення таких форм в судовій практиці (з аналізу кримінальних справ та проваджень), у тому числі власної судової практики.

5) Здійснивши компаративний аналіз кримінального законодавства України та окремих зарубіжних країн дисертант приходить до висновку про те, що «вітчизняний законодавець має переваги нормотворення, але формулювання норм ст. 136 КК має суперечність, особливо це проявляється у невідповідності з ознаками цього діяння». Видається, що таке твердження є досить спрощеним, оскільки не відображує головний результат (сенса) цього дослідження – пошук найбільш вдалого рішення кримінально-правового регулювання того чи іншого питання, з'ясування особливостей, переваг, що доволі складно зробити проводячи порівняльно-правове дослідження виключно на нормативному рівні (аналіз суто тексту кримінального закону), без урахування доктринальних положень, відповідної правозастосовної практик та без використання функціонального підходу, що передбачає з'ясування призначення того чи інституту кримінально-правового інституту в механізмі кримінально-правового регулювання. Бажано, щоби дисертант під час публічного захисту все ж таки пояснив свою позицію – у чому саме він вбачає перевагу нормотворення ст. 136 КК перед законодавством інших країн.

б) Список використаних джерел мав бути оформлений у відповідності з національним стандартом України ДСТУ 8302:2015 «Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання» або ж або одним зі стилів, віднесених до рекомендованого переліку стилів оформлення списку наукових публікацій, наведеного у додатку 3 до Вимог до оформлення дисертації (затверджених Наказом Міністерства освіти і науки № 40 від 12.01.2017 р.). Хоча в вимогах

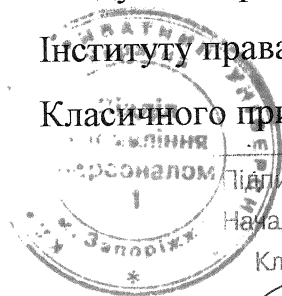
до опублікування результатів дисертацій на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук (затверджених Наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України 17.10.2012 № 1112) відсутня заборона на опублікування всіх статей в одному науковому виданні, видається більш правильним все ж таки не обмежуватися публікацією основних результатів наукового дослідження в одному журналі, що було зроблено дисертантом.

Оцінка змісту дисертації, її завершеність у цілому. Ознайомлення з дисертацією та її авторефератом надає підстави для загального висновку, що Зубцем Юрієм Ігоровичем проведене самостійне і творче, завершене кримінально-правове наукове дослідження. Воно містить наукові положення та науково обґрунтовані результати, які розв'язують важливу науково-прикладну проблему удосконалення кримінального законодавства та правозастосовної практики в частині застосування кримінально-правової норми про відповідальність за ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані. Дисертаційна робота Зубця Ю.І. «Кримінальна відповідальність за ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані (ст. 136 КК України)», є завершеним монографічним дослідженням, виконаним на актуальну тему та на належному рівні, і таким, що відповідає вимогам Положення про порядок присудження наукових ступенів від 24 липня 2013 р. № 567, що пред'являються до кандидатських дисертацій, а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право.

Офіційний опонент –

доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри кримінального права
Інституту права імені Володимира Сташиса
Класичного приватного університету

О.П. Рябчинська

Підпис О.П. Рябчинської засвідчую
Начальник відділу управління персоналом
Класичного приватного університету
"12" 10 2013 р.
підпис